

نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هشتم، شماره بیست و هشتم، بهار ۱۳۹۶

شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸، شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶

دریافت: ۱۳۹۵/۵/۲۹ - پذیرش: ۱۳۹۶/۲/۶

<http://jupm.miau.ac.ir/>

صص ۴۴-۲۱

سنجش کیفیت زندگی در محلات شهری در راستای ارتقاء کیفیت زندگی (مطالعه موردی محله قلعه شهر بافق)

محبوبه قانعی: دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران*

نجما اسماعیل پور: استادیار، گروه شهرسازی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

محمدحسین سرائی: استاد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه یزد، یزد، ایران

چکیده

شهر به عنوان عالی‌ترین نمود تمدن بشری، نقش بنیادی در ایجاد زندگی خوب برای شهروندان دارد. در عین حال، تأکید بر ابعاد کمی رشد شهرها منجر به دو قطبی شدن آنها شده و برای حل مشکلات شهروندان و ارتقاء زندگی آنها مفهوم «کیفیت زندگی» مورد تحقیق قرار گرفت. تحولات شهرسازی و رشد شهر بافق، موجب برهم خوردن ساختار محله‌ای آن گردیده است. محله قلعه از محلات با سطح کیفیت پایین شهر بافق است. عوامل متعددی منجمله کیفیت نامناسب معابر و مصالح ابنیه، کمبود خدمات، عدم جمع‌آوری زباله‌ها و تجمع آنها در اراضی بایر و خرابه‌ها باعث کاهش سطح کیفیت زندگی محله شده و تهدید جدی در جهت تخلیه تدریجی آن محسوب می‌شود. هدف پژوهش، سنجش کیفیت زندگی در محله قلعه شهر بافق و ارائه راهبردهای مطلوب در جهت ارتقای آن است. لذا، پس از مرور شاخص‌های کیفیت زندگی و از طریق معیارهای برگزیده و تعریف گویه‌های مرتبط، میزان کیفیت زندگی در محله مورد سنجش قرار گرفت. پژوهش از لحاظ شیوه انجام، توصیفی - تحلیلی است و از تکنیک SWOT، QSPM و نرم‌افزار SPSS برای توصیف، طبقه‌بندی و تحلیل داده‌ها استفاده شد. حجم نمونه به روش کوکران، ۲۲۳ مورد تعیین گردید. بنابر یافته‌های تحقیق: کیفیت زندگی در محله قلعه، با نمره ۴٫۸ کمتر از حد متوسط (۵) است، مولفه کالبدی با امتیاز ۳٫۸ پایین‌ترین سطح و مولفه اجتماعی با امتیاز ۶٫۶۶، بالاترین سطح را از لحاظ کیفی دارا هست. پس، مولفه کالبدی بیشترین تاثیر را در کاهش سطح کیفیت زندگی محله دارد. در پایان، راهبردهای برتر در راستای بهبود کیفیت زندگی محله ارائه شد. از مجموع راهبردها در ابعاد مختلف، تقویت و بهبود منظر محله، بازنگری بافت موجود و طراحی مجدد آن، ایجاد فضاهای پاتوق و فعالیت‌های جمعی، تقویت بخش کشاورزی بمنظور اشتغال‌زایی، تعریف و اصلاح سلسله مراتب معابر درونی، بهبود وضعیت بهداشت و ساماندهی زباله‌ها و ضایعات بعنوان راهبردهای برتر، بیشترین نمره را کسب کردند.

واژه‌های کلیدی: سنجش کیفیت، کیفیت زندگی، محلات شهری، محله قلعه، شهر بافق

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

کیفیت زندگی و سنجش آن شاید در هیچ زمانی به اندازه‌ی امروز وسیع نبوده‌است. اقتصاددانان، دانشمندان علوم اجتماعی و دولتمردان هرکدام از دیدگاه خاصی به این مقوله می‌نگرند (Baldwin & Godfrey & ,1992, Proper). این امر از آنجا ناشی می‌شود که شاخص‌های مربوط به کیفیت زندگی طیف وسیعی را در برمی‌گیرند که از تغذیه و پوشاک گرفته تا مراقبت‌های بهداشتی، محیط اجتماعی و محیط مادی پیرامون را شامل می‌شود (درونوفسکی، ۲۵۳۵، ۷۰-۵۳). در واقع مفهوم کیفیت زندگی یک متغیر مرکب می‌باشد که از چندین متغیر متأثر می‌گردد. تغییر در سطح درآمد مردم، شرایط زندگی، وضع سلامت، محیط، فشار روحی روانی، فراغت، شادمانی خانوادگی، روابط اجتماعی و چندین متغیر دیگر نظیر آن به شکل مرکب کیفیت زندگی و تغییرات آن را تعیین می‌کند (Rahman & , 2003:1, Mittelhamer & Wandschneider). کیفیت زندگی در مطالعات شهری، از منظر علوم متعدد از جمله شهرسازی، علوم اجتماعی، روانشناسی، جغرافیای شهری، اقتصاد، علوم سیاسی، مدیریت، مورد توجه است. سنجش کیفیت زندگی و تعیین رضایت یا عدم رضایت افراد و گروه‌ها از ابعاد مختلف زندگی موضوع و هدف اصلی تمام برنامه‌ریزی‌ها است (قالیپاف و همکاران، ۱۳۹۰:۳۳). کیفیت زندگی مفهومی چند بعدی با شاخص‌های متعددی است و اغلب با استفاده از شاخص‌های عینی یا شاخص‌های ذهنی و به ندرت با

استفاده از هر دو نوع شاخص‌ها اندازه‌گیری می‌شود (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۷:۳۷). این شاخص‌ها مبتنی بر گزارشات شخصی افراد از ادراکات شان در مورد جنبه‌های مختلف زندگی است و میزان رضایت افراد و گروه‌ها را از تأمین نیازهایشان مورد بررسی قرار می‌دهند. این شاخص‌ها که مکمل متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی هستند، ادراکات و ارزشیابی افراد را از وضعیت عینی و ملموس زندگی شان نمایش می‌دهد در حالی که شاخص‌های عینی مربوط به حقایق قابل مشاهده هستند که غالباً از داده‌های ثانویه بدست می‌آیند. تحولات شهرسازی و رشد شهر بافق، موجب برهم خوردن ساختار محله‌ای آن گردیده‌است. در دوران معاصر، قبل از اکتشاف معادن سنگ آهن و سرب، این شهر رونق چندانی نداشته لیکن با اکتشاف معدن سنگ آهن و ذخیره فراوان آن در چغارت (واقع در ۱۰ کیلومتری بافق)، و سرمایه‌گذاری‌های عمرانی کلان از جمله احداث شهرک آهن شهر، ایجاد راه آهن بافق - بندرعباس، بافق - کرمان، راه آهن بافق - مشهد به تدریج بر اهمیت موقعیت منطقه‌ای آن افزوده شد و به طبع رشد جمعیت و توسعه کالبدی فضایی شهر نیز افزایش یافت. توسعه و گسترش شهر بافق به عنوان یک شهر فشرده، با وجود محدودیت‌های شدید اراضی و آبی، علاوه بر ناپایداری زیست محیطی و اکولوژیکی، در بعد اجتماعی - اقتصادی نیز محسوس است. این مسئله با رشد جمعیت و نیاز به تغییر کاربری‌ها و تراکم‌های شهری و نیز ایجاد امکانات و فرصت‌های شغلی و رفاهی نمود پیدا می‌کند (حکمت‌نیا، ۱۳۹۰:۱۰۹). محله

یکی از محلات قدیمی بافق و یکی از محلات با قلعه، از محلات قدیمی شهر بافق و یکی از محلات با سطح کیفیت پایین محسوب می‌شود. بنظر می‌رسد عوامل متعدد از جمله کیفیت نامناسب معابر، کیفیت پایین مصالح ابنیه، کمبود خدمات رفاهی، عدم جمع-آوری منظم و به موقع زباله‌ها و تجمع آنها در اراضی بایر و مخروبه و .. باعث کاهش سطح کیفیت زندگی این محله شده و این مساله منجر به تخلیه تدریجی آن و جایگزینی قشری با توان مالی ضعیف‌تر و ادامه کاهش هر چه بیشتر سطح کیفیت زندگی این محله شده و حیات اجتماعی و اقتصادی آن را مختل سازد. با در نظر گرفتن نگاه سیستماتیک به شهر و مسائل آن، ادامه روند جاری و تداوم تدریجی کاهش زندگی در محله قلعه و روند مهاجرت و برون رفت جمعیت از آن می-تواند موجب فشار بر زندگی در سایر محلات شهر بافق شود.

۱-۳- اهداف تحقیق

- سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی در محله قلعه در شهر بافق

- ارائه راهبردهای مفید و مؤثر در جهت ارتقاء کیفیت زندگی در محله هدف

۱-۴- پیشینه تحقیق

در سال‌های اخیر مطالعات فراوانی به منظور سنجش کیفیت زندگی در کشورهای مختلف دنیا و به خصوص شهرهای کشورهای توسعه یافته انجام گرفته است که برغم تعدد آنها به تعدادی که از لحاظ محتوا به پژوهش حاضر نزدیکترند، اشاره می‌شود.

ملکی و حبیبی (۱۳۹۰) در پژوهش "ارزیابی کیفیت محیط در محله‌های شهری؛ نمونه موردی محله چیدر تهران" میزان پایداری این محله را بر اساس دیدگاه‌های ساکنان و خود و با استفاده از روش تحلیل میزان رضایت - اهمیت، مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج این پژوهش نشان داد: در این محله می‌توان از ظرفیت‌های موجود برای ارتقای کیفیت زندگی و پایداری استفاده کرد و برغم کیفیت پایین برخی معیارها، محله چیدر نسبتاً پایدار است. اما، به دلیل اینکه میزان رضایت - اهمیت برای تمامی معیارها بیش از ۰/۱ است در تمام ابعاد نیازمند اصلاح و تغییر است.

قلعه، از محلات قدیمی شهر بافق و یکی از محلات با سطح کیفیت پایین محسوب می‌شود. بنظر می‌رسد عوامل متعدد از جمله کیفیت نامناسب معابر، کیفیت پایین مصالح ابنیه، کمبود خدمات رفاهی، عدم جمع-آوری منظم و به موقع زباله‌ها و تجمع آنها در اراضی بایر و مخروبه و .. باعث کاهش سطح کیفیت زندگی این محله شده و این مساله منجر به تخلیه تدریجی آن و جایگزینی قشری با توان مالی ضعیف‌تر و ادامه کاهش هر چه بیشتر سطح کیفیت زندگی این محله شده و حیات اجتماعی و اقتصادی آن را مختل سازد. با در نظر گرفتن نگاه سیستماتیک به شهر و مسائل آن، ادامه روند جاری و تداوم تدریجی کاهش زندگی در محله قلعه و روند مهاجرت و برون رفت جمعیت از آن می-تواند موجب فشار بر زندگی در سایر محلات شهر بافق شود.

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

در بسیاری از کشورهای توسعه یافته برنامه ریزان در تلاش برای نمایش سطوح کیفیت زندگی در سطوح مختلف جغرافیایی هستند تا بتوانند راهکارهای بهینه برای بهبود کیفیت زندگی نواحی عقب مانده از نظر شاخص‌های مورد بررسی بیابند (لطفی و صابری، ۱۳۹۱: ۱). گسترش فضاهای کالبدی علاوه بر گسترش ناموزون شهر باعث کاهش سطح کیفیت زندگی شهروندان می‌شود. شهرنشینی کمی که اکنون در شهر بافق رخ داده است، سهم و سرانه بسیاری از شاخص‌های کیفیت زندگی را پایین آورده است و این مسئله در محله مورد هدف نیز مشهود است. محله قلعه

وضعیت حمل و نقل و ارتباطات از دید جامعه نمونه در حد متوسط ارزیابی شد. لی (۲۰۰۸) با استفاده از شاخص‌های ذهنی به ارزیابی کیفیت زندگی در شهر تایپه پرداخت. ۳۳۱ نفر از ساکنان شهر تایپه به منظور پیمایشی ارزیابی ذهنی ساکنان از کیفیت زندگی مورد مطالعه گرفتند. نتایج نشان داد: محل زندگی، وضعیت زناشویی، سن، تحصیلات و درآمد، قلمروهای مختلف رضایت را تحت تأثیر قرار می‌دهند. همچنین، وضعیت اجتماع، تعلقات محلی، و رضایت از محله بیشترین تأثیر را بر رضایت از کیفیت زندگی دارند.

۱-۵- سوالات تحقیق

- سطح کیفیت زندگی از ابعاد مختلف در محله قلعه چگونه است؟
- چه عواملی بر میزان کیفیت زندگی مردم در محله قلعه مؤثر هستند؟
- راهبردهای مؤثر در جهت ارتقاء کیفیت زندگی محله قلعه بافق کدامند؟

۱-۶- روش تحقیق

با توجه به ماهیت موضوع و اهداف تحقیق، رویکرد حاکم بر فضای تحقیق توصیفی-تحلیلی و روش جمع‌آوری اطلاعات پیمایشی-میدانی و کتابخانه‌ای و نوع تحقیق کاربردی است. در این تحقیق از ابزار پرسشنامه و فرم‌های برداشت برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شد. تجزیه و تحلیل اطلاعات خروجی از پرسشنامه با استفاده از نرم‌افزار SPSS صورت گرفته و از تکنیک QSPM که یکی از تکنیک‌ها و ابزارهای بسیار شایع در ارزیابی گزینه‌های استراتژیک و جذابیت

زارعی و دیگران (۱۳۹۲) در پژوهش ارزیابی کیفیت محیط کالبدی محلات شهری با تأکید بر نقش سرمایه‌های اجتماعی (مطالعه موردی محله علیقلی آقا شهر اصفهان)، به ارزیابی کیفیت محیط کالبدی این محله پرداختند. از نظر نگارندگان این پژوهش، این محله واجد همبستگی و مشارکت اجتماعی بالا در میان ساکنان آن است. لذا، آنها به سنجش میزان و ارتباط میان سرمایه اجتماعی و کیفیت محیط در سطح محله با استفاده از مدل تحلیل عاملی پرداختند. با استناد به رابطه معنی‌دار و مثبت میان دو متغیر از ۴ متغیر سرمایه اجتماعی (متغیرهای مشارکت مدنی و اعتماد) با کیفیت محیط کالبدی اظهار کردند که: با برنامه‌ریزی برای ارتقاء سرمایه اجتماعی ساکنان محلات می‌توان شرایط بهتری از نظر کیفیت محیط در جهت رشد و اعتلای ساکنان در محیط محلات شهری فراهم نمود. بعلاوه، رابطه‌ی مثبت و معنادار تمایل به ماندگاری و کیفیت محیط کالبدی بیان‌کننده نقش متغیر کیفیت محیط در تمایل به ادامه سکونت ساکنان در محله است.

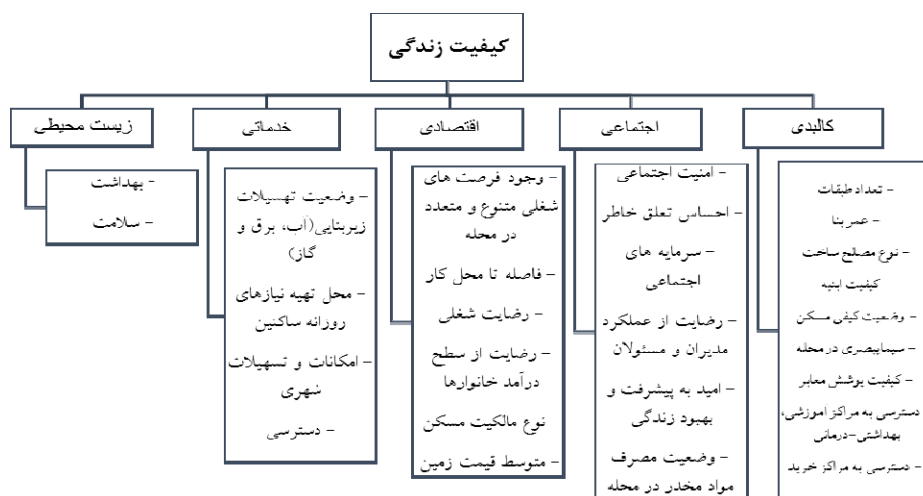
قالیباف و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهش ارزیابی کیفیت زندگی (مطالعه موردی محله یافت آباد شهر تهران)، به ارزیابی کیفیت زندگی این محله پرداختند. آنها، به منظور تحلیل متغیرهای مورد مطالعه از نرم افزار SPSS و روش‌های آماری نظیر میانگین پاسخ‌ها، آزمون پارامتریک T برای متغیرهای مستقل، استفاده کردند. نتایج این تحقیق نشان داد: وضعیت کیفیت زندگی در منطقه مورد نظر در زمینه‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی از دید جامعه نمونه مطلوب ناست و تنها

اجتماعی - اقتصادی متفاوت تکمیل و ایرادات مفهومی آن مرتفع شد.

۱-۷- متغیرها و شاخص‌های تحقیق

تدوین معیارها و شاخص‌ها جهت تعریف، تعیین و تبیین کیفیت زندگی شهری کاری مشکل و پیچیده است و باید با توجه به الزامات پایه، از شاخص‌های مرتبط و مناسب استفاده کرد. لذا، پس از مرور مجموعه نظریات و آراء متخصصان از طریق رجوع به پژوهش‌های موجود، شاخص‌ها و زیر شاخص‌های مربوط به شرح شکل ۱ استخراج و مبنای انجام پژوهش قرار گرفت.

نسبی استراتژی‌ها است، در مرحله تصمیم‌گیری و انتخاب راهبردهای برتر مورد استفاده قرار گرفت. جامعه آماری، شامل کلیه خانوارهای ساکن در محله قلعه بافق (۵۰۰ خانوار)، مدیران شهر و کارشناسان امر برنامه‌ریزی شهر در سال ۱۳۹۴ بود و حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۲۲۳ مورد بدست آمد. برای اطمینان از روایی پرسشنامه، از نظرات متخصصان آشنا به فنون آماری و نیز آشنا با مسائل شهری استفاده شد. بعلاوه، حدود ۲۰ پرسشنامه نیز برای اطمینان از قابل فهم و ساده بودن آن توسط ۲۰ نفر با وضعیت

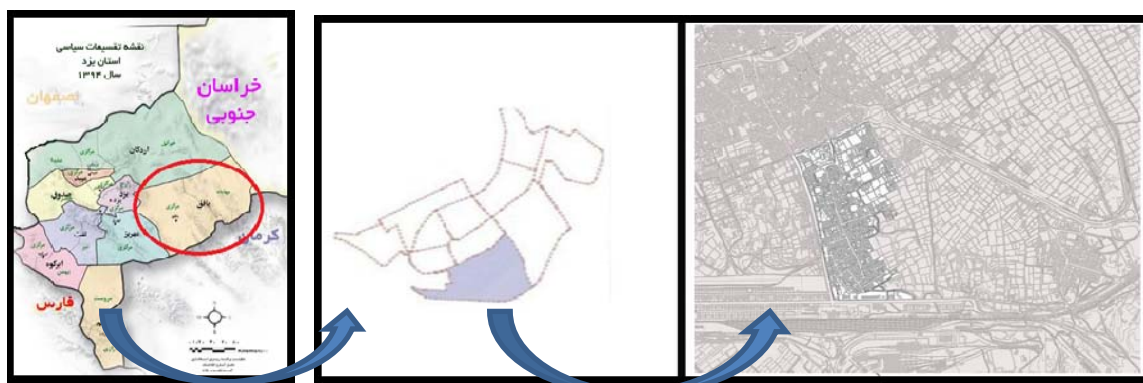

شکل ۱- معیارها و شاخص‌های پژوهش، مأخذ: نگارندگان

نفر را در خود جای داده است. مرز محله قلعه از طرف شمال، پارک پیرمراد و از جنوب تا راه آهن را شامل می‌شود. این محله از غرب به خیابان شیخ محمد تقی و از شرق به محله گود آسیا - که اکنون با محله قلعه تلفیق شده و مرز مشخصی با آن وجود ندارد - و مزارع و باغات محدود شده است.

۱-۸- محدوده و قلمرو پژوهش

محله قلعه در طرح تفصیلی شهر بافق، به همراه چهار محله دیگر جزء محله شماره ۵ هستند. محله ۵ (قلعه، لرد قبله، سراسنخر، مهرآباد، مظفریه) در بخش جنوبی شهر واقع گردیده که با محلات ۶ و ۸ دارای مرز مشترک است. محله ۵ با مساحت ۲۰۵ هکتار، جمعیت ۴۶۰۰

شکل ۲- نمایش سلسله مراتبی محدوده محله قلعه، مأخذ: نگارندگان

می‌تواند به پرورش آن کمک کند، هست. زمان زیادی بعدتر از آن، در سال ۱۸۸۹، اصطلاح کیفیت زندگی در بیانیه‌ی سیث به این شرح به کار رفت: "ما نباید تنها به جنبه‌ی کمی دقت کنیم بلکه به کیفیت زندگی که هدفی اخلاق گونه را شکل می‌دهد نیز باید توجه شود." کیفیت زندگی مورد توجه بسیاری از تحقیقات بوده است اما اتفاق آرایی از این که چگونه باید تعریف شود هنوز کسب نشده است (Banister and Marshal, 2007). بحث روش‌شناسی مرکزی در جامعه تحقیقی کیفیت زندگی با تمایز بین مقیاس‌های عینی و ذهنی شکل گرفته است (Dunning et al, 2008). دو نگرش اصلی بوسیله محققان برای بررسی کیفیت زندگی به‌خصوص در زمینه زندگی افراد در مناطق شهری و مادرشهرها به کار گرفته شده است: نگرش عینی اغلب به تحلیل به‌صورت عینی محدود شده است و گزارش داده‌ی ثانویه اغلب در مقیاس‌های فضایی و جغرافیایی، داده را جمع می‌کند. آن‌ها عمدتاً از مجموع داده‌ی دولتی رسمی ریشه می‌گیرند که آمارگیری را شامل می‌شود. این نگرشی است که اغلب با تحقیق متذکران اجتماعی همراه است. نگرش ذهنی به صورت خاص

عملکرد و نقش اصلی محله مسکونی است اما به جهت فرسایش کالبدی و عملکردی بافت محله، نیاز به حرکت نوسازی و بازسازی جهت ارتقاء کیفیت و فعالیت و رونق بخشی به آن احساس می‌شود. بیشترین فرسودگی در قسمت شمال محله است که دارای قطعات کوچک و نامنظم با عمر زیاد است و از لحاظ بدنه‌چهره‌ای روستایی و نامنظم دارد. این قسمت دارای گذرگاه‌هایی کم عرض، ساختمان‌هایی خشتی و فرسوده بوده و دارای نارسایی در تأسیسات و تسهیلات شهری از جمله فاضلاب شهری و گاز شهری است. فرسودگی بناها، کمبود تأسیسات و تجهیزات خدماتی لازم و مورد نیاز ساکنین، نیاز به بهسازی و نوسازی بافت در راستای ارتقاء کیفیت محیطی را افزایش داده است.

۲- مبانی نظری

۲-۱- کیفیت زندگی: مفهومی است که در سال‌های اخیر توجه زیادی را به خود جلب کرده است اما در واقع مفهومی قراتر و با سابقه‌تر از قرن بیستم دارد. این مفهوم را می‌توان به ارسطو و ۳۲۲ قبل میلاد مسیح نسبت داد. ارسطو مولف آثاری درباره زندگی خوب و خوب زندگی کردن و اینکه چگونه سیاست‌های عمومی

(Serag El Din). کیفیت زندگی به زندگی روزمره‌ای اشاره دارد که توسط غذای سالم و آب‌وهوای تمیز، لذت از فضاها، باز و آزاد و مجموعه‌ی آب‌ها، حراست حیاط‌وحش و منابع طبیعی، امنیت از وقوع جرم و حفاظت در برابر اشعه و مواد سمی بهبود می‌یابد. حتی ممکن است به‌عنوان مقیاس انرژی و قدرتی تعریف شود که به یک فرد داده می‌شود تا امکان لذت بردن از زندگی را فراهم کند و بر چالش‌های زندگی‌اش بدون توجه به ناتوانایی‌های آن غلبه کند (2012 Business Dictionary).

طراحی شده است تا داده‌ی اولیه را در سطح فردی یا بدون تجمع با استفاده از شیوه‌های تحقیقی اجتماعی که تمرکز آن بر رفتارهای افراد و ارزیابی جنبه‌های مختلف کیفیت زندگی در سطح عمومی و کیفیت زندگی شهری به‌طور خاص و ویژه جمع‌آوری کند (Marans, 2001, and Stimson). کیفیت زندگی یک ساختار پیچیده‌ی چندبعدی است که به نگرش‌های چندگانه‌ای از جنبه‌های نظری مختلف نیاز دارد. تلاش‌های بسیاری برای تعریف اجزای کیفیت زندگی در اصول مختلف شده‌است. بیش از ۱۰۰ تعریف از کیفیت زندگی در آثار ادبی مورد توجه قرار گرفته‌است (et al, 2012:87).

جدول ۱- بررسی دیدگاه‌های مختلف در تعریف کیفیت زندگی

پژوهشگر	خصصات برجسته موجود در تعریف
سراج الدین و دیگران	ساختار پیچیده، چند بعدی
دیکشنری آزاد	رضایت از زندگی ناشی از سلامت مناسب، رفاه، روابط خوب و... در عوض پول
واژه نامه تجاری	غذای سالم و آب و هوای تمیز، لذت از فضای باز و آزاد و مجموعه آب‌ها، حراست حیاط وحش و منابع طبیعی، امنیت از وقوع جرم و حفاظت در برابر اشعه و مواد سمی
اپلی و منون ^۱	قابلیت زندگی در یک منطقه، میزان سطح جذابیت در یک منطقه
داس ^۲	عامل رفاه یا بدبختی افراد
مک کرا و همکاران ^۳	زندگی خوب، زندگی با ارزش، زندگی متقاعد کننده و زندگی شاد
مولیگان و همکاران ^۴	رضایت فرد از شرایط فیزیکی و بشری پیرامونش
رضوانی و منصوریان	مفهوم نسبی و چندبعدی بسته به زمان، مکان، ارزش‌های اجتماعی و فردی
کاتر ^۵	شادمانی فردی، رضایتمندی از زندگی و محیط به همراه امیال و نیازها، فاکتورهای محسوس و نامحسوس تعیین کننده خرسندی کامل
بولینگ ^۶	دارا بودن منابع ضروری برای تامین نیازها، خواسته‌ها و امیال، شرکت در فعالیت‌ها، توانمندی، توسعه فردی، خودباوری و مقایسه رضایتمندی بین خود و دیگران
سازمان جهانی بهداشت	ادراک فردی از شرایط زندگیشان در ارتباط با فرهنگ و سیستم ارزشی که در آن زندگی کرده و در ارتباط با اهداف، انتظارات، استانداردها و توجهات آنها
پاسیون ^۷	وضعیت محیطی که مردم در آن زندگی می‌کنند (مانند آلودگی و کیفیت مسکن) و برخی صفات خود مردم (مانند سلامت و تندرستی)
شلمر و مولر ^۸	زندگی خوب داشتن و احساس رضایت از زندگی، میزان واقعی رفاه تجربه شده توسط افراد و گروه‌ها در اجتماعی و اقتصادی
مک گرگور ^۹	میزان برخورداری فرد، وابسته به آزادی برای رسیدن و نرسیدن به موفقیت و آگاهی از فرصت‌های واقعی فرد نسبت به دیگران
گروه هوکول Whoqol Group	ادراک فردی از وضعیت زندگی در متن نظام‌های فرهنگی و ارزشی جامعه و در رابطه با اهداف، انتظارات و استانداردهای فرد
پال Pal	ویژگیهای کلی اجتماعی و اقتصادی محیط در یک ناحیه، معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی روانی و مادی جامعه و خانواده

- 1 Epley and Menon
- 2 Ds
- 3 MCrea et al
- 4 Milligan et al
- 5 Gitter
- 6 Bowling
- 7 Racione
- 8 Schlemmer and Moller,
- 9 McGregor

محدوده‌هایی کوچک و به عنوان جزیی از سازمان فضایی شهر بشمار آورد که قابلیت شناسایی شدن از نظر اجتماعی- فرهنگی را دارا بوده و مولد معنا است (Rezaee & Esmaily, 2010). بعد اجتماعی محلات، خصوصیات ساکنان آن، جنبه‌های نمادین و فرهنگی، فعالیت‌ها و تجربه‌های مشترک و روابط اجتماعی بین آنان را شامل می‌شود که در محدوده و مکان مشخص محله از آن تحت عنوان «باهمستان» یاد می‌گردد (رضایی و دیگران، ۱۳۹۰: ۷۱-۱۷۰).

۲-۳- محله پایدار: با تکیه بر تعاریف توسعه پایدار و محله‌های شهری، محله پایدار را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: محله‌ای است دارای فضاهای با مقیاس انسانی، شبکه‌ای از خیابان‌ها و میدان‌های محلی، ترکیبی از کاربری‌های محلی، کاربری‌های مختلط محلی برای سرزندگی؛ خیابان‌ها و فضاهای باز محله، تسهیلات و خدمات روزمره، کمترین تأثیرات منفی بر محیط‌زیست، احساس تعلق به مکان ابزارهایی برای تشویق مردم به احساس مسئولیت در برابر محله باشد (Cowan, 2005:387). به‌طور کلی محلات پایدار، مکان‌هایی تعریف شده‌اند که در آن‌ها مردم می‌خواهند در زمان حال و آینده زندگی کنند، به محیط سکونت خود حساسند و برای ارتقای کیفیت زندگی با یکدیگر همکاری می‌کنند. این محله‌های پایدار، امن هستند و به خوبی طراحی شده‌اند و فرصت‌های برابر و خدمات مناسب را برای همه مردم ایجاد می‌کنند (ملکی، حبیبی، ۱۳۹۰: ۱۱۵).

۲-۲- محله: محله مسکونی، کوچک‌ترین ناحیه برای برنامه‌ریزی است که ساکنان آن دارای تسهیلات عمومی و نهادهای اجتماعی مشترکند و در آن به صورت پیاده رفت‌وآمد می‌کنند (Davidson, 2007, 280). محله را می‌توان در ابعاد مختلف تعریف کرد. محله از نظر کالبدی با دیوار، راه یا مرزهای تعیین شده و مشخص؛ از نظر اجتماعی با ادراک ساکنان محلی از نظر عملکردی با حوزه‌های خدماتی؛ از نظر محیطی با خصوصیات ترافیکی، کیفیت و امنیت؛ از نظر زیبایی با داشتن ویژگی‌ها یا سن مشخص تعریف می‌شود (Cowan, 2005, 257). مرز محله، یا از طریق عوارض طبیعی و انسان ساخت همچون رود، راه‌های اصلی و نظایر آن تعیین می‌شود یا به دلیل شرایط خاص قومیتی و فرهنگی از محلات مجاور متمایز می‌شود. در هر کشور با توجه به شرایط خاص طبیعی و اجتماعی و فرهنگی، محلات شهری دارای عناصر نمادین از قبیل فضای تاریخی، مذهبی یا حتی خدماتی و یا حتی رود یا پارک‌اند. همچنین، دسترسی‌ها در محله عمدتاً بر پایه دسترسی پیاده و یا استفاده از دوچرخه است (ملکی و حبیبی، ۱۳۹۰: ۱۱۵). مفهوم محله با معانی، کارکردها و ارزش‌هایی همراه است که می‌توان آن‌ها را در ابعاد مختلف مورد بررسی قرار داد. هانری لوفور محله را یک شکل سازمانی فضا و زمانی شهر دانسته و اذعان می‌دارد که محله به وسیله نیروهای اجتماعی سازمان می‌یابد (ربانی، ۱۳۸۱). از این رو محله را می‌توان

جدول ۲- بررسی دیدگاه‌های مختلف در پایداری محلات

محقق، کشور، نهاد، کنفرانس / سال	معیارهای پایداری در سطح محله
دستور کار ۱۹۸۷، ۲۱	دستیابی به سرپناه، مدیریت مناسب، برنامه‌ریزی کاربری زمین و ارتقای مقررات زیر ساخت‌ها، سامانه انرژی و حمل و نقل، صنعت ساختمان، منابع انسانی و مدیریت مناطق در معرض بلایای طبیعی
ویلر، ۱۹۹۸	ایجاد پایداری در محله بوسیله ایجاد کاربری‌های فشرده و محلی، استفاده کمتر از اتومبیل، آلودگی و ضایعات کمتر، استفاده بهتر از منابع، مسکن مناسب برای همه، خودکفایی در محله، مشارکت در امور و حفاظت از فرهنگ محلی.
کشور کانادا، ۲۰۰۱	دستیابی به پایداری محله در سه سطح ساختمان، سایت توسعه و ساختار راستای توجه به حفاظت اکولوژیکی، تراکم و طراحی شهری، توسعه درون شهری، مراکز محله‌ای، اقتصاد محله ای، حمل و نقل پایدار، مسکن ارزان قیمت، محله زیست پذیر، فاضلاب و آب‌های جاری، انرژی، بازیافت محلی.
کنفرانس بین‌المللی بریستول (اتحادیه اروپا)، ۲۰۰۵	دستیابی به محله‌های پایدار از طریق رشد اقتصادی، برقراری عدالت اجتماعی، دادن نقش مناسب به محله‌ها، ایجاد توازن بین مسائل اقتصادی و اجتماعی و محیطی، و تأمین نیازهای نسل حاضر و آینده.
کشور انگلستان، ۲۰۰۵	تأمین مسکن‌های مناسب برای مردم، حمل نقل عمومی مناسب، مدارس، خدمات درمانی، فروشگاه‌های محلی و محیط امن و پاک از طریق دستیابی به محیط فعال و فراگیر و امن، اداره مناسب از طریق مشارکت فراگیر، حساسیت به محیط زیست، طراحی و ساخت مناسب، دسترسی مناسب، رونق اقتصادی، خدمات مناسب، مساوات برای همه.

مأخذ: (ملکی و حبیبی، ۱۳۹۰: ۱۱۸)

۳- تحلیل یافته‌ها

۳-۱- وضعیت کیفیت زندگی در محله قلعه بر مبنای

شاخص‌ها

- شاخص کالبدی: زیرشاخص‌های آن عبارت است از وضعیت کیفی مسکن، عمر بنا، تعداد طبقات، نوع مصالح ساخت، کیفیت ابنیه، وضعیت سیمای بصری در محله، وضعیت پوشش خیابان‌ها، دسترسی به مراکز آموزشی، دسترسی به مراکز بهداشتی-درمانی، دسترسی به مراکز خرید؛ که در ادامه وضعیت آنها مورد بررسی قرار گرفته است.

- وضعیت کیفی مسکن: با توجه به نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها، ۴۸٫۲٪ ساکنین وضعیت کیفی منازل خود را متوسط، ۱۸٫۶٪ زیاد و ۱۴٪ در سطح خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند و ۲۰٪ مابقی نظر مساعدی در خصوص وضع کیفی منازل نداشتند.

- قدمت ساختمان: ساختمان‌ها از نظر قدمت به سه دسته نوساز، ۵ تا ۳۰ سال و ۳۰ سال به بالا تقسیم شد. ۵۶٫۸٪ از ساکنین دارای منازل مسکونی با قدمت بین ۵

تا ۳۰ سال هستند که بیشترین سهم را نسبت به خانه‌های نوساز و خانه‌های با قدمت بالای ۳۰ سال به خود اختصاص داده است.

- تعداد طبقات: بیش از ۹۰٪ از ساختمان‌های محله قلعه یک طبقه‌اند. ساختمان‌های دو طبقه در امتداد محورهای اصلی و نیز برخی از ساختمان‌های شمال محله را شامل می‌شوند.

- کیفیت ابنیه: بخش اعظم بناها در سطح محله، ابنیه مرمتی (۲۸٪/۹) و قابل نگهداری (۴۸٪/۹) هستند. (مهندسان مشاور رای فن، ۱۳۹۰، ۹۷).

- مصالح موجود در بافت: غالب بناهای محله قلعه از سازه‌های آجر و چوب (۴۰٪/۲) و آجر و آهن (۳۰٪/۹) است. سازه‌های آجر و آهن و اسکلت فلزی، بیشتر در بخش‌های نوساز و اطراف معابر اصلی محله قرار دارند. با نفوذ به داخل بافت، سازه‌های آجر و چوب، خشت و چوب و سایر سازه‌ها به چشم می‌خورد. سهم بسیار ناچیزی از سازه بناهای این محله به اسکلت بتنی و سیمانی اختصاص یافته است

پذیرفته‌است. ویژگی منظر شهری بر اساس نوع همجواری‌های همگن، از معماری‌های بومی و هماهنگ بدون دخل و تصرف تا معماری‌های یکنواخت و بدون کیفیت زیبایی‌شناسی و اقلیمی و یا سنتی متغیر است. خرد شدن دانه‌بندی‌های پلاک‌های بزرگ و متوسط درون بافت که با معماری متاخرتجدید بنا شده‌اند، همگن بودن بافت و تنوع فضایی را تحت تأثیر قرار داده‌است. مناظر شهری داخل بافت، حوزه‌های تقریباً یکپارچه‌ای از هم‌جواری تعداد گونه معماری بومی سنتی به وجود آورده‌است. استقرار الگوی یکسان در شکل‌گیری سقف‌ها، مصالح نما، عناصر و جزئیات ساختمانی مؤثر و تناسب نزدیک به هم مناظر شهری همگون از مشخصات عمومی بافت مورد مطالعه است. با توجه به مصالح مورد استفاده و با توجه به سیمای ظاهری ساختمان‌های محدوده مورد نظر می‌توان دریافت که سیمای بصری محله دارای کیفیت پایینی است (شکل ۳).

- کیفیت پوشش معابر: در معابر داخلی سیمای زمین در ذهن ساکنان مناسب نیست و فاقد مبلمان و عناصر شاخص شهری است. کف‌سازی اغلب معابر آسفالت است. هرچند، کوچه‌ها و معابر، خاکی و فاقد کف-سازی هم به چشم می‌خورد. کیفیت آسفالت برخی از معابر نامناسب است و در معابر پیرامونی هم کمبود مبلمان مناسب وجود دارد.

- مبلمان شهری: با توجه به برداشت‌های میدانی صورت گرفته، محله فاقد مبلمان شهری مناسب جهت استفاده شهروندان است. نیمکت برای نشستن، صندوق صدقه، تابلوهای راهنمای مسیر، تیر چراغ برق و... در این محله کمتر وجود ندارد و آنچه که هست، کیفیت نامناسبی ندارد. محل ایستگاه‌های تاکسی و خطوط اتوبوس در خیابانهای مجاور هم مشخص نیست.

- کیفیت سیمای بصری محله: منظر شهری درون بافت عمدتاً از دو گونه معماری که در ارتباط مستقیم با مورفولوژی بافت و تیپولوژی مسکن قرار دارند، تاثیر

شکل ۳- مجموعه نماهای موجود در محله قلعه شهر بافق، مأخذ: نگارندگان

مقیاس محله‌ای اهمیت دارد و در برآوردن نیازهای فوری و روزمره ساکنین محلات و توزیع خدمات و کالا در شهر اهمیت دارد. جمعیت تحت پوشش خرده‌فروشی‌ها در محلات ۷۰۰۰-۵۰۰۰ نفر و محل همجواری خرده‌فروشی‌ها بهتر است در نزدیکی

مقیاس عملکردی کاربری‌ها

- تجاری: زمین مورد نیاز برای کاربری تجاری به شعاع عملکرد آن بستگی دارد که از سطح واحد همسایگی شروع و تا منطقه شهری و بالاتر از آن را شامل می‌شود. خرده‌فروشی عملکرد تجاری است که در

ندارد و ساکنین برای تحصیل فرزندان مجبور به استفاده از مدارس موجود در محله‌های اطراف هستند که از این لحاظ کمبود احساس می‌شود.

- درمانی: استانداردهای مربوط به کاربری بهداشتی و درمانی در مقیاس ناحیه و بالاتر از آن مطرح است. یک درمانگاه بایستی حداقل ۲۰۰۰ و حداکثر ۴۰۰۰ خانوار را تحت پوشش قرار بدهد، در ایران شعاع دسترسی درمانگاه ۶۵۰-۷۵۰ متر است (پورمحمدی، ۱۳۹۲، ۶۰-۵۹). همانگونه که در شکل ۴ دیده می‌شود مراکز درمانی موجود کل محدوده را تحت پوشش قرار داده است و از این لحاظ هیچ کمبودی احساس نمی‌شود.

دسترسیهای محله و ترجیحا جزء بافت مرکز محله باشد و فضای کافی برای پارکینگ خودروها وجود داشته باشد (پورمحمدی، ۱۳۹۲، ۵۲).

- آموزشی: شعاع عملکرد مفید دبستان طبق استانداردهای موجود نباید از ۷۰۰ متر تجاوز نماید (پورمحمدی، ۱۳۹۲، ۵۶). یک دبستان پسرانه در جنوب محله و یک هنرستان دخترانه در غرب محله و یک مرکز آموزش استثنایی در مرکز محله واقع شده است که همانگونه که در شکل ۴ دیده می‌شود حدودا کل محله را تحت پوشش قرار داده است. در محدوده مورد نظر کودکانستان، راهنمایی و دبستان دخترانه وجود

شکل ۴- شعاع عملکردی کاربری آموزشی و بهداشتی- درمانی محله قلعه بافق، مأخذ: نگارندگان

- قطعات زمین باز و مخروبه‌ها در قسمت‌های مختلف به مکان تجمع زباله و ضایعات ساختمانی تبدیل شده است.

- قطعات فرسوده و نامقاوم مسکونی بویژه در اطراف آثار تاریخی و ثبتی موجود تهدید جدی برای این آثار هستند.

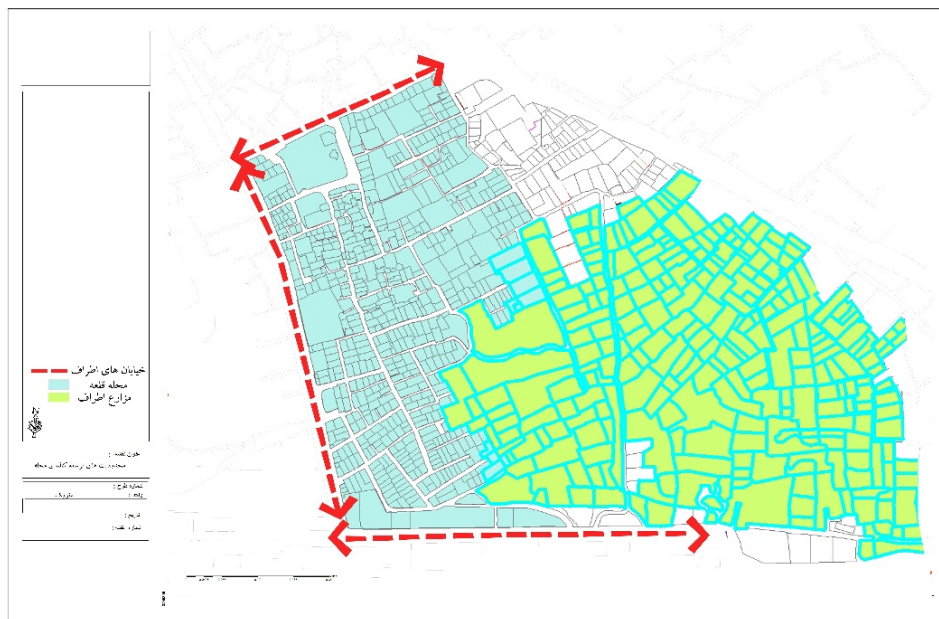
- غالب کاربری‌های موجود اعم از مسکونی و تجاری و... دارای نمای بصری نامطلوب‌اند.

در یک جمع‌بندی از وضعیت شاخص‌های کالبدی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: - اراضی بایر در محدوده در حال حاضر از جمله معضلات محدوده هستند که باید با توافق مالک به کاربری پیشنهادی طرح تفصیلی تبدیل و احداث شوند.

- ایستگاه راه آهن نزدیک به محدوده بر آلودگی صوتی تاثیر منفی نهاده و عملکرد محدوده را مختل کرده است.

- امکان توسعه فیزیکی محله بدلیل محدودیت‌های ناشی از عوامل طبیعی و مصنوع وجود ندارد (شکل ۵).
- به علت فرسودگی و کیفیت نامناسب ابنیه موجود، وجود مصالح نامناسب و عدم رعایت آئین‌نامه ۲۸۰۰ در ساخت و ساز، احتمال خسارت در اثر حوادث طبیعی بالاست.

- فرسودگی برخی واحدهای تجاری موجود و متروکه و بلا استفاده بودن غالب آنها در محدوده موجب کاهش امنیت و عدم رونق اقتصادی محله شده است.
- روند تخریب باغات و تغییر کاربری آن به واحدهای مسکونی، شب‌سازی‌های خلاف ضابطه در میان مزارع اطراف محدوده که پس از احداث، درخواست استفاده از خدمات و تاسیسات را دارند که بعنوان اضافه بار بر شبکه‌های موجود فشار وارد می‌آورند.

شکل ۵- موانع توسعه فیزیکی محله قلعه، مأخذ: نگارندگان

جنسی محدوده مورد نظر ۱۰۱ نفر مرد در مقابل ۱۰۰ زن است که یک نسبت معمول به حساب می‌آید.
- عناصر، اماکن و گره‌های شاخص و فضاهای هویت-زا: همانگونه که بیان شد محله قلعه یکی از محلات قدیمی شهر بافق است و از هسته‌های شکلگیری این شهر است. از جمله عناصر و اماکن و فضاهای هویت‌زا در محدوده قلعه مقبره پیرمراد، ساباط قلعه، حمام قلعه، آب انبار قلعه، مسجد قلعه را می‌توان نام برد. از میان

- شاخص‌های اجتماعی
- ویژگی‌های جمعیتی: برآورد نیازمندی‌های موجود و آینده هر زیستگاهی با توجه به جمعیت و میزان آن صورت می‌گیرد و تحولات و ساختار جمعیت به خوبی، برنامه‌ریزی در راه برنامه‌ریزی برای آینده هدایت می‌کند. جمعیت محله قلعه ۲۱۵۰ نفر و ۵۰۰ خانوار است. تراکم خالص و ناخالص مسکونی به ترتیب ۱۲۰ و ۱۴۹/۷ نفر در هکتار می‌باشد. نسبت

سهم را در میان سایر عوامل از قبیل، وجود آسیب اجتماعی ۰,۹٪، دوری از محل کار ۰,۹٪ دارند.

- وجود سرمایه‌های اجتماعی: در ارتباط با سرمایه‌های اجتماعی در محله دو زیر شاخص اعتماد و مشارکت در قالب گویه‌هایی در پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفت. در بررسی وضعیت اعتماد همسایگان به یکدیگر، وضعیت اعتماد ساکنین به مدیران و اعضای شورای شهر و قابل اعتماد بودن مردم محله ۴۴,۲۰٪ از پاسخ‌دهندگان موافق و ۳۳٪ بسیار موافق به وجود اعتماد در محله هستند و ۲۲,۸٪ مابقی ساکنین نظری در این خصوص ندارند. بنابراین وضعیت اعتماد را در این محله می‌توان مناسب تلقی کرد. در خصوص مشارکت مردم محله در مراسم سنتی و مذهبی، مشارکت در طرح‌های بهسازی-نوسازی، مشارکت در امور مختلف سیاسی و انتخابات، و مشارکت غیررسمی با کمک و یاری رساندن به همسایگان و دوستان در روزهای سخت، نتایج حاصل از پرسشنامه نشان داد: ۵۵٪ از پاسخ‌دهندگان با وجود مشارکت در محله بسیار موافق، ۳۲٪ موافق و ۷,۶٪ مخالف وجود آن در محله هستند. بنابراین وضعیت مشارکت در این محله را می‌توان مناسب تلقی کرد. اما، میزان رضایت ساکنین از عملکرد مدیران و مسئولان و وضعیت امید به پیشرفت و بهبود زندگی در محله قلعه وضعیت مناسبی ندارد. تنها ۲۵,۴٪ از پاسخ‌دهندگان، وضعیت عملکرد مدیران و امید به پیشرفت و بهبود زندگی را در این محله خوب ارزیابی کرده‌اند. ۳۱,۴٪ این شاخص را بسیار ضعیف و ۱۹,۲٪ این شاخص را ضعیف می‌دانند. در خصوص میزان مصرف مواد مخدر، ۵۰٪ از پاسخ

این اماکن و عناصر، سباباط، آب انبار، حمام قلعه و مقبره پیرمراد جزء آثار ثبت ملی محسوب می‌شوند.

- امنیت اجتماعی: نظر به اینکه ۶۵,۸٪ از پاسخ‌دهندگان وضعیت ارتکاب به اعمال ناشایست را در محله، بسیار کم ارزیابی کردند و تنها ۲,۸٪ وضعیت ارتکاب به اعمال ناشایست را بسیار زیاد دانستند، ارتکاب به اعمال ناشایست در محله قلعه از دیدگاه ساکنین این منطقه در سطح بسیار کم اتفاق می‌افتد. وجود پیوند قوی بین ساکنین و نظارت اجتماعی بسیار بالا، یک مزیت اجتماعی این محله است.

- احساس تعلق به محله: برای سنجیدن احساس تعلق دو زیر شاخص مدت سکونت و میزان تمایل ساکنین به ادامه زندگی در محله، مورد بررسی قرار گرفت. طول مدت سکونت اکثر ساکنین محله بیشتر از ۲۰ سال است (۷۱,۷٪) و تنها ۲۸,۳٪ از ساکنین را با قدمت سکونت کمتر از ۲۰ سال تشکیل می‌دهند و تنها ۳۰,۵٪ از ساکنین مایل به ترک محل زندگی خود هستند. بیشترین علت وابستگی و تمایل به سکونت در این محله، قیمت مناسب مسکن (۲۴,۲۲٪) و پس از آن نزدیکی به خویشاوندان (۲۲,۴۲٪) است. تعلق خاطر به محله، نزدیکی به محل کار، منزلت اجتماعی محله و دسترسی ترافیکی مناسب سایر عواملی هستند که سهم کمی از عوامل تمایل به سکونت ساکنین را شامل می‌شوند. ۶۹,۵٪ از پاسخ‌دهندگان تمایل به ادامه سکونت در محله دارند و از میان ساکنینی که قصد ترک محله را دارند عواملی از قبیل فرسودگی مسکن با سهم ۱۵,۷٪ و منزلت پایین اجتماعی محله ۶,۷٪ از جمله دلایل تمایل به عدم سکونت در این محله هستند و بیشترین

کارگر در نظر گرفت، که گروه شغلی آزاد نیز شامل مغازه‌دارانی است که عمدتاً دارای فعالیت‌های تجاری خرده‌فروشی می‌باشند. فرصت‌های شغلی در محدوده از تنوع و تعدد پایینی برخوردار است و گروه شغلی آزاد و همچنین کارگرانی که عمدتاً خارج از محدوده در معادن اطراف شهر مشغول به کارند، عمده‌ترین گروه شغلی در محدوده را شامل می‌شوند. اکثر ساکنین (۴۱٪) وجود فرصت‌های شغلی متنوع در محله را بسیار ضعیف، ۲۹٪ ضعیف، ۲۲٪ متوسط و تنها ۸٪ وجود فرصت‌های شغلی متنوع در محله را خوب می‌دانند. لذا، به طور کلی وضعیت فرصت‌های شغلی در این محله در سطح ضعیفی قرار دارد.

- فاصله تا محل کار: محل کار اکثر سرپرستان خانوار در این محله (۶۷٪) در محدوده شهر، ۲۶٫۸٪، خارج از محدوده شهر و تنها ۱٫۲٪ داخل است.

- میزان رضایت از موقعیت شغلی: اکثر ساکنین رضایت بسیار مناسبی از موقعیت شغلی خود ندارند به طوری که ۳۵٫۲٪، میزان رضایت خود را در سطح متوسط ارزیابی کرده و تنها ۶٫۸٪، رضایت بسیار خوبی از موقعیت شغلی خود دارند.

- درآمد خانوارها: بیش از ۵۰٪ از ساکنین سطح درآمد متوسطی دارند. در این بررسی، ۳۳٫۴٪ سطح درآمد ضعیف و تنها ۴٫۸٪ سطح درآمد بسیار خوب و ۷٫۸٪ سطح درآمد خوبی را در این محله دارند بنابراین با توجه به این اطلاعات می‌توان دریافت که بیش از ۸۰٪ ساکنین از درآمد متوسط و ضعیفی برخوردارند.

- نوع تصرف منزل مسکونی: ۸۰٪ افراد محله، نسبت به منزل مسکونی خود مالکیت داشته و ۲۰٪ در منازل

دهندگان، میزان آن را بسیار ضعیف و ضعیف ارزیابی و از ۵۰٪ باقیمانده، ۴۵٫۸٪ میزان مصرف مواد را متوسط و تنها ۵٫۴٪ این شاخص را در سطح زیاد می‌دانند.

- شاخص‌های اقتصادی

- قیمت زمین: طبق بررسی‌های صورت گرفته و مصاحبه با متخصصین املاک محله مورد نظر، بها و ارزش زمین‌های محدوده نسبت به دیگر محلات و قسمت‌های دیگر شهر بخصوص محله‌های با کیفیت بالاتر از جمله چهارده معصوم و خیابان امام رضا؛ بسیار پایین‌تر بوده و تفاوت فاحشی در قیمت‌ها وجود دارد. تنها اراضی با ارزش، اراضی مسکونی جبهه اول خیابان پیرمیراد هستند که بالاترین ارزش زمین مسکونی را دارا هستند. همینطور در ارتباط با ارزش افزوده نیز، ارزش افزوده زمین‌های محدوده به نسبت متوسط ارزش افزوده محلات دیگر شهر، در سطح بسیار پایین‌تری قرار دارد بطوری که طی ده سال اخیر قیمت‌ها تغییر زیادی نداشته‌اند.

- اشتغال و بیکاری و وجود فرصت‌های شغلی متنوع و متعدد: نرخ بیکاری شهرستان بافق طبق آخرین سرشماری ملی ۱۱/۷ درصد بوده که نرخ بیکاری مردان ۸/۵ و نرخ بیکاری زنان در شهرستان ۲۷/۵ درصد برآورد شده‌است که محدوده مورد نظر را نیز شامل می‌شود. این سطح نرخ بیکاری از حد متوسط نرخ بیکاری استان که برابر با ۱۱/۲ درصد است بالاتر است. ۷۲/۸٪ از ساکنین محدوده را افراد ۱۰ ساله و بیشتر تشکیل می‌دهند که ۶۵٪ از این گروه جمعیت فعال در محدوده هستند. با توجه به بررسی‌های انجام شده شغل ساکنین محدوده را می‌توان به صورت کارمند، آزاد و

سلسله مراتب عملکردی، فرعی درجه ۲ محسوب و کیفیت زیرسازی اغلب معابر آسفالت است. در محدوده سلسله مراتب در شبکه معابر رعایت نشده و شبکه آمد و شد سواره در وضعیت نامطلوبی است، تداخل سواره و پیاده در محدوده دیده می‌شود. عدم رعایت سلسله مراتب دسترسی در شبکه معابر موجب افزایش حجم ترافیک شده است: کسانی که وارد محدوده می‌شوند به دلیل کم بودن عرض معابر، نبود پارکینگ عمومی، عدم تعریف ورودی مناسب و خوانا نبودن شبکه رفت و آمد به خصوص در محدوده اطراف مساجد محله (که اغلب در شاهراه اصلی کوچه قلعه واقع‌اند) نمی‌توانند به راحتی از محدوده خارج شوند. فرسودگی و عدم تجهیز مناسب پیاده‌روها به مبلمان‌های شهری در مسیرهای تفکیک شده عبورافراد را با مشکل مواجه می‌کند. وجود برخی از کوچه‌ها و معابر باریک و کم‌عرض یکی از معضلات موجود در محدوده است که امکان امداد رسانی را در محدوده به هنگام وقوع خطرات و سوانح طبیعی مشکل کرده است. وضعیت شبکه دسترسی محله از نظر ساکنین با زیرشاخص‌های وضعیت راه‌های دسترسی داخل محله، دسترسی به ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی، انتظار در ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی، روشنایی در سطح معابر در طول شب؛ مورد سنجش قرار گرفت. با توجه به اطلاعات بدست آمده ۳۴٪ از پاسخ‌دهندگان این وضعیت را ضعیف، ۳۸٪ متوسط و تنها ۲۳٪ این شاخص را خوب ارزیابی کردند.

- امکانات و تسهیلات شهری: امکانات و تسهیلات شهری با استفاده از متغیرهای رضایت از دسترسی به مراکز تجاری، رضایت از دسترسی به مراکز بهداشتی -

استیجاری سکونت دارند. با توجه به آنکه ۷۰٪ از افراد پاسخ‌دهنده سابقه سکونت بیش از ۲۰ سال دارند، سهم بالای مالکیت شخصی در محله طبیعی است.

- اجزاء، عناصر و اماکن واجد ارزش و درآمدزا در در بافت: با توجه به وجود بقعه پیرمراد و تاسیس پارک پیرمراد در جوار آن و عملکرد فرا محله‌ای این زیارتگاه، از این پتانسیل بهره گرفته شده و موجب رونق بخشی اقتصادی در این محله شده است. این بنا از لحاظ تاریخی دارای قدمت تاریخی است و همکنون جزء آثار ثبت ملی محسوب می‌شود. همچنین حمام، آب انبار و ساباط قدیمی قلعه در محله که دارای قدمت تاریخی بوده و از آثار ثبتی محسوب می‌شوند. با استفاده از مخروبه‌های موجود در اطراف این بناها و ایجاد کاربریهای سازگار می‌توان از آنها در رونق اقتصادی محله استفاده نمود. در مجموع، پائین بودن ثابت نبودن درآمد خانوار در محدوده باعث عدم امکان سرمایه‌گذاری جهت نوسازی بافت و نیز عدم استطاعت مالی ساکنین جهت بدنه‌سازی و نماسازی ساختمان‌ها و ایجاد ساختمان‌هایی با کیفیت شده است. همچنین، ضعف اقتصادی ساکنین باعث کاهش کیفیت بناها و کاهش قیمت زمین و اجاره در محله شده است و این عامل سبب افزایش مهاجرت افراد غیر بومی (بیگانه) و کم‌درآمد به بافت، افزایش فرسودگی کالبدی و کاهش شأن اجتماعی در محدوده شده است. کیفیت پائین محدوده برای سکونت، عامل کاهش جذابیت سرمایه‌گذاری در حوزه مسکن است.

- شاخص‌های خدماتی

- شبکه دسترسی و معابر: معابر محله با ۴۴۳۶۲ متر مربع مساحت و سهم ۱۵/۳٪ از سطح محله، از نظر

است. کیفیت آب شرب از نظر آلودگی در وضعیت مناسب است، ولی به دلیل شور بودن آب در شهر بافق جایگاه‌هایی برای تهیه آب شیرین در این محله و محلات دیگر شهر وجود دارد. به دلیل نقش عبوری محله و همچنین مجاورت محدوده با ایستگاه راه آهن میزان آلودگی صوتی در سطح نسبتاً بالایی توسط ساکنین ارزیابی شد. نبود سیستم جمع‌آوری فاضلاب در محدوده عامل عمده آلودگی در محله است. فاضلاب واحدهای مسکونی با جاری شدن در کوچه‌ها باطی مسیرهای طولانی روی سطح زمین باعث آلودگی مسیر حرکت می‌شوند. سیستم جمع‌آوری آب‌های سطحی در محورهای اصلی محدوده از کیفیت نامناسبی برخوردار است و در معابر داخلی محدوده، این سیستم وجود ندارد.

بهداشت: وضعیت بهداشت عمومی محله با شاخص‌های برنامه جمع‌آوری زباله‌ها و برنامه‌رفت و روب در محله، وضعیت دفع آب‌های سطحی در محله، کیفیت آب آشامیدنی، آلودگی صوتی ناشی از صدای قطار مورد سنجش قرار گرفت. ۵۶٫۴٪ وضعیت بهداشت را متوسط، ۲۶٫۴٪ ضعیف و تنها ۱۶٫۶٪ وضعیت بهداشت را در سطح خوب تلقی کرده‌اند.

- سلامت: وضعیت سلامت با استفاده از بررسی وضعیت شیوع بیماری‌های خاص در محله (از جمله سالک) ارزشیابی شد. ۹۰٪ وضعیت سلامت را مناسب ارزش‌دهی کردند. ۲-۳-سنجش کیفیت زندگی محله قلعه با استفاده از مقیاس دو قطبی: با استفاده از روش‌های مختلفی می‌توان شاخص‌های کیفی را به شاخص‌های کمی تبدیل کرد؛ ولی بهترین روش، روش‌هایی هستند که از مقیاس‌های فاصله‌ای و رتبه‌ای یا مقیاس دو قطبی استفاده می‌نمایند که به قرار زیر است.

درمانی، رضایت از فضاهای آموزشی-فرهنگی، رضایت از امکانات تفریحی-ورزشی؛ مورد سنجش قرار گرفت. ۴۴٪ افراد پاسخ‌دهنده وضعیت این شاخص‌ها را ضعیف و ۳۹٪ بسیار ضعیف ارزیابی کردند و تنها ۶٪ از امکانات و تسهیلات شهری رضایت داشتند. بنابراین وضعیت این شاخص در این محله چندان مناسب نیست.

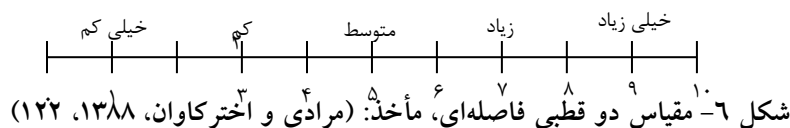
- محل تهیه نیازهای روزانه ساکنین: اکثر ساکنین محله، ۵۵٫۲٪، نیازهای روزانه خود را از مرکز شهر تامین کرده و مابقی، ۴۰٫۲٪، نیازهای روزانه خود را از خیابان‌های اطراف تامین می‌کنند.

- تأسیسات زیربنایی: ۱۰۰٪ ساکنین محله از نعمت آب و برق برخوردارند اما نکته قابل ذکر، استفاده نادرست برق بطور غیررسمی و غیرمجاز توسط برخی از ساکنین است. در حال حاضر سیستم گازرسانی به شهر بافق به صورت کامل انجام پذیرفته و محله قلعه اکنون فاقد این سیستم است. هر چند در سال‌های آتی تحت پوشش قرار خواهد گرفت. شهر بافق بدلیل استقرار دردشت هموار و شیب بسیار اندک، در مواقع بارندگی، معابر محله قلعه مانند سایر خیابانها و معابر شهر به دلیل عدم وجود شبکه‌های جمع‌آوری روانابهای سطحی، شهر دچار آب گرفتگی می‌شود. بعلاوه محله قلعه فاقد سیستم فاضلاب شهری است و دفع فاضلاب در حال حاضر بصورت از طریق چاه‌های جذبی انجام می‌شود.

- شاخص‌های زیست‌محیطی

- انواع آلودگی‌ها و سیستم جمع‌آوری فاضلاب و آب-های سطحی: آلودگی‌ها و آب در محدوده وجود ندارد. هوای محدوده تقریباً در سطح مطلوب و عاری از آلودگی

کیفیت موجود در ابعاد مختلف محله را (با توجه به سطح متوسط که عدد ۵ در مقیاس دوخطی فاصله‌ای است) ارزش گذاری و سنجش نمود. میانگین بدست آمده، سطح کیفیت را در ابعاد مختلف بدست می‌دهد. سپس با محاسبه میانگین کلی ابعاد مورد پژوهش، می‌توان سطح کلی کیفیت زندگی را بدست آورد.

این اندازه‌گیری، برای برخی شاخص‌ها مانند درآمد با جنبه مثبت است. چنانکه هرچه درآمد بیشتر باشد، میزان مطلوبیت آن نیز افزایش می‌یابد. این نوع اندازه‌گیری، برای شاخص‌هایی با جنبه منفی نیز به کار گرفته می‌شود. بوسیله روش مقیاس دو قطبی فاصله‌ای می‌توان داده‌های کیفی بدست آمده را به داده‌های کمی تبدیل و با گرفتن میانگین مقدار کمی شاخص‌ها می‌توان میزان

جدول ۳- محاسبه کمی شاخص‌های تحقیق

میانگین	تبدیل کمی شاخص‌ها	وضعیت	شاخص	زمینه اصلی (بعد)
۶,۶۶	۸	نسبتاً بالا	۱- میزان امنیت اجتماعی	اجتماعی
	۷	زیاد	۲- احساس تعلق ساکنان به محله	
	۸	نسبتاً زیاد	۳- وجود سرمایه‌های اجتماعی	
	۸	نسبتاً زیاد	۴- سطح تحصیلات	
	۲	نسبتاً ضعیف	۵- رضایت از عملکرد مدیران و مسئولان و وضعیت امید به پیشرفت و بهبود زندگی	
	۷	کم	۶- وضعیت مصرف مواد مخدر در محله	
۴	۱	بسیار کم	۱- وجود فرصت‌های شغلی متنوع و متعدد	اقتصادی
	۲	نسبتاً زیاد	۲- فاصله تا محل کار	
	۶	متوسط به بالا	۳- میزان رضایت شغلی	
	۴	متوسط به پایین	۴- سطح درآمد خانوارها	
	۸	کم (پایین)	۵- نوع مالکیت مسکن	
	۳	کم	۶- متوسط قیمت زمین	
۳,۸	۵	متوسط	۱- وضعیت کیفی مسکن	کالبدی
	۲	نسبتاً زیاد	۲- عمر بنا	
	۷	کم (اغلب یک طبقه)	۳- تعداد طبقات	
	۳	ضعیف (نامرغوب)	۴- نوع مصالح ساخت	
	۱	بسیار پایین	۵- کیفیت آب‌نہ	
	۳	ضعیف	۶- وضعیت سیمای بصری در محله	
	۳	ضعیف	۷- وضعیت پوشش خیابان‌ها	
	۵	متوسط	۸- دسترسی به مراکز آموزشی	
	۸	نسبتاً خوب	۹- دسترسی به مراکز بهداشتی- درمانی	
	۱	بسیار کم	۱۰- دسترسی به مراکز خرید	
۴,۲۵	۳	ضعیف	۱- امکانات و تسهیلات شهری	خدماتی
	۳	ضعیف (مرکز شهر)	۲- وضعیت تهیه نیازهای روزانه ساکنین	
	۳	ضعیف	۳- دسترسی	
۵,۵	۸	نسبتاً بالا (مطلوب)	۴- وضعیت تسهیلات زیربنایی (آب، برق و گاز)	زیست محیطی
	۴	متوسط به پایین	۱- بهداشت عمومی	
	۷	سطح بالا	۲- سلامت عمومی	

مأخذ: نگارندگان

سه معیار راه‌های ارتباطی، فضا برای پارک خودرو و پارک‌های محلی برای اصلاح و تغییر در اولویت قرار دارند. در سطح مسکن اولویت برای اصلاح و افزایش کیفیت، به اندازه آشپزخانه، تعداد و اندازه اتاق خواب‌ها و وجود حشرات در ساختمان اختصاص دارد. در ارتباط با محله علیقلی آقا شهر اصفهان، این پژوهش با هدف معطوف کردن نگاه برنامه‌ریزان به جنبه‌های اجتماعی توسعه و بررسی ارتباط مفهوم سرمایه اجتماعی و کیفیت محیط کالبدی محلات شهری انجام گرفته است. در این پژوهش با استفاده از مدل تحلیل عاملی، به دسته‌بندی متغیرهای کیفیت محیط و وزن دهی آنها و همچنین با استفاده از ضریب همبستگی و تحلیل رگرسیون نوع و میزان ارتباط مفاهیم اصلی تحقیق مشخص گردیده است. نتایج نشان می‌دهد با توجه به ضرایب همبستگی پیرسون، میان متغیر ذهنی سرمایه های اجتماعی با متغیر عینی محیط کالبدی رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد. همچنین متغیر محیط کالبدی نیز دارای رابطه معنادار و مثبتی با ماندگاری ساکنان در محله و مشارکت با مسئولان جهت بهبود وضعیت محله است. با استناد به نتایج به دست آمده، می‌توان بیان داشت که با برنامه‌ریزی برای ارتقا سرمایه اجتماعی ساکنان محلات می‌توان شرایط بهتری از نظر کیفیت محیط در جهت رشد و اعتلای ساکنان در محیط محلات شهری فراهم نمود. همچنین رابطه مثبت و معنادار تمایل به ماندگاری و کیفیت محیط کالبدی بیان‌کننده نقش متغیر کیفیت محیط در تمایل به ادامه سکونت ساکنین در محله است. در بررسی کیفیت زندگی در محله یافت‌آباد تهران از نظر شهروندان، این نتیجه به دست آمد که وضعیت

جدول ۳ میانگین وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در محله قلعه را در ابعاد مختلف کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، خدماتی و زیست محیطی نشان می‌دهد. بر اساس داده‌های مندرج در این جدول: بعد کالبدی در میان دیگر ابعاد با امتیاز ۳,۸ پایین‌ترین سطح و مولفه اجتماعی با امتیاز ۶,۶۶، بالاترین سطح را از لحاظ کیفی دارا هستند. با میانگین گرفتن از اعداد بدست آمده در ابعاد مختلف طرح، عدد ۴,۸ بدست آمد که نشان‌دهنده این است که به طور کلی کیفیت زندگی در سطح محله از سطح متوسط پایین‌تر است.

۳-۳- بحث: در مقایسه نتایج پژوهش‌های بررسی شده در قسمت پیشینه، با یافته‌های حاصل از پژوهش حاضر می‌توان به نکات زیر اشاره کرد:

کیفیت محله چیدر از دیدگاه ساکنان آن، با استفاده از روش تحلیل رضایت-اهمیت، مورد ارزیابی قرار گرفت. و این نتیجه به دست آمد که محله چیدر در تمامی معیارهای منتخب، نیازمند اصلاح و تغییر است؛ بدین دلیل که میزان رضایت - اهمیت برای تمامی معیارها بیش از ۰/۱ است. بیشترین میزان پایداری در محله چیدر به این ۹ معیار اختصاص دارد: پایین بودن سطح جرایم و برقراری امنیت، احساس مسئولیت ساکنان در برابر محله، توجه به میراث فرهنگی و تاریخی محله، سکونت قشرهای متنوع درآمدی در محله، وجود کاربری‌های محلی، کیفیت بالای خدمات، تأمین نیازهای روزانه ساکنان و تأمین مسکن برای اقشار مختلف، و نیز کمترین میزان کیفیت به‌عرض معابر، فضای سبز، فضا برای پارک خودرو مرتبط است. پایداری دیگر معیارها نسبی است. همچنین تحلیل رضایت- اهمیت مشخص ساخت که در سطح محله

زندگی، زناشویی، سن، تحصیلات و درآمد قلمروهای مختلف رضایت را تحت تأثیر قرار می‌دهند. علاوه بر آن، وضعیت اجتماع، تعلقات محلی، و رضایت از محله بیشترین تأثیر را بر رضایت از کیفیت زندگی دارند. در پژوهش حاضر به بررسی و سنجش شاخص‌های مرتبط با کیفیت زندگی از دید شهروندان محله قلعه، با توجه به معیارهای پایداری محلات؛ پرداخته شده است. محله قلعه به عنوان یکی از محله‌های قدیمی شهر بافق دارای چالش‌های فراوان در رابطه با کیفیت زندگی است. در این پژوهش زمینه‌ها و شاخص‌های کیفیت زندگی شهری در ۵ بعد کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، خدماتی و زیست‌محیطی که هر کدام شامل مولفه‌های مختلفی هستند، مورد بررسی قرار گرفت: به‌طور کلی شهروندان ساکن در محله قلعه بافق، به لحاظ برخورداری از کیفیت زندگی در سطح پایینی قرار دارند، از طرف دیگر متغیرهای کیفیت کالبدی، کیفیت اقتصادی و خدماتی پایین‌تر از حد متوسط، متغیرهای کیفیت زیست‌محیطی کمی بالاتر از سطح متوسط و تنها متغیرهای کیفیت اجتماعی در سطح مطلوب ارزیابی شدند. بنابراین از بین گویه‌های مرتبط با ابعاد مختلف، رضایت از عملکرد مدیران و مسئولان و وضعیت امید به پیشرفت و بهبود زندگی، وجود فرصت‌های شغلی متنوع و متعدد در محله، سطح درآمد خانوارها، متوسط قیمت زمین، عمر بنا، نوع مصالح ساخت، کیفیت ابنیه، وضعیت سیمای بصری، وضعیت پوشش خیابان‌ها، دسترسی به مراکز خرید، عمر بنا، امکانات و تسهیلات شهری، وضعیت تهیه نیازهای روزانه ساکنین و دسترسی؛ ضعیف و نامطلوب ارزیابی شده است.

کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه در زمینه‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی از دید جامعه نمونه مطلوب ناست و تنها وضعیت حمل و نقل و ارتباطات در حد متوسط ارزیابی شد. بنابراین از بین گویه‌های مرتبط با کیفیت حمل و نقل و ارتباطات فقط میزان رضایتمندی از سیستم حمل و نقل عمومی با میانگین پاسخ ۳/۵ ارزیابی شد، متغیر ایمنی به هنگام عبور و مرور هم با میانگین پاسخ ۲/۲ در حد متوسط ارزیابی شد و در نهایت، متغیرهای تراکم پیاده‌روها در هنگام عبور و مرور شهروندان، کیفیت پیاده‌روها برای معلولین و سالمندان و کیفیت معابر (عرض و جنس) بسیار نامطلوب ارزیابی شد. در مورد متغیرهای کیفیت اجتماعی، یافته‌ها شرایط نامناسب گویه‌های مربوط را نشان می‌دهند. شاخص‌های اقتصادی جز در مورد هزینه خانوار که شرایط متوسطی را نشان می‌دهد در بقیه موارد از دید شهروندان نامطلوب است. در ارتباط با کیفیت محیطی، جز در مورد فضای سبز که شهروندان میزان رضایت متوسطی دارند در مورد سایر گویه‌ها رضایت بسیار پایینی دارد. در مجموع شهروندان از شاخص‌های ذهنی منتخب و مرتبط با کیفیت زندگی رضایت چندانی ندارند. در مورد شاخص‌های عینی کیفیت زندگی هم شرایط نامطلوبی بر آن محله حاگم است به طوری که سرانه فضای سبز در مجموع ۲/۳۹ و سرانه خدمات تنها ۰/۰۹ مترمربع است. کیفیت زندگی در شهر تایپه با استفاده از شاخص‌های ذهنی مورد ارزیابی قرار گرفت. ۳۳۱ نفر از ساکنان شهر تایپه به منظور پیمایشی ارزیابی ذهنی ساکنان از کیفیت زندگی مورد مطالعه قرار گرفتند. نتایج نشان داد: محل

شد و راهبردهای تهاجمی (SO)، انطباقی (WO)،
اقتضایی (ST) و دفاعی (WT) در قالب جدول ۴ تنظیم
شد.

۴-۳- راهبردهای ارتقای کیفیت زندگی محله‌قلعه: برای
رسیدن به راهبردها و راهکارها مطلوب در راستای ارتقاء
کیفیت، به تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده محدود و مورد
مطالعه (محله قلعه) با استفاده از مدل SWOT پرداخته

جدول ۴- راهبردهای خروجی جدول SWOT

WO	SO	
۱- بازنگری در بافت موجود و طراحی مجدد آن جهت ارتقا کیفیت سکونت محدوده ۲- بهبود وضع کمی و کیفی راه‌های ارتباطی در محله ۳- تقویت و بهبود منظر شهری به واسطه بکارگیری ضوابط شهری ۴- طراحی مبلمان‌های هماهنگ، منظم و چندمنظوره شهری (نیمکت، تلبیفات، سایه بان، مجسمه، نورپردازی و....)	۱- تقویت و بهبود منظر شهری به واسطه بکارگیری ضوابط شهری ۲- افزایش نسبی تراکم ساختمانی و بالا بردن شدت استفاده از زمین ۳- استفاده از ظرفیت ابنیه تاریخی در محله	راهبردهای خروجی کالبدی
WT	ST	
۱- اجرای طرح بهسازی و نوسازی ساختمان‌های فرسوده مطابق با اقلیم و معماری بومی با ارائه تسهیلات بانکی و روش‌های تشویقی. ۲- ساماندهی برنامه کاربری زمین در محدوده و تجهیز طرح به خدمات و کاربری‌های لازم و پاک‌سازی کاربری‌های ناسازگار ۳- ساماندهی اراضی بایر به منظور ایجاد خوانایی در شهر	۱- معرفی الگو برای یکسان سازی نماها در بدنه‌ها	
WO	SO	
۱- اشتغال‌زایی به واسطه سامان‌دهی و تقویت کالبدی و عملکردی در لبه‌های خیابان و قسمت جنوب محله ۲- ایجاد فضاهای شهری جهت تقویت تعاملات اجتماعی (تقویت، حفاظت و توسعه فضاهای باز سبز) ۳- تثبیت بخش کشاورزی و تقویت بخش کشاورزی به منظور اشتغال‌زایی ۴- ایجاد انگیزه با اجرای طرح‌های مشارکت محور	۱- ارتقا و تقویت بخش کشاورزی به منظور اشتغال‌زایی ۲- ایجاد فضاهای پاتوق و فعالیت‌های جمعی در محله. ۳- استفاده از ظرفیت ابنیه تاریخی جهت حفاظت از بناهای واجد ارزش تاریخی و ایجاد فرصت‌های شغلی ۴- ارتقا و تقویت بخش صنایع دستی به منظور اشتغال‌زایی	راهبردهای خروجی اجتماعی-اقتصادی
WT	ST	
۱- اشتغال‌زایی به واسطه سامان‌دهی و تقویت کالبدی و عملکردی در لبه‌های خیابان و قسمت جنوب محله ۲- ایجاد فضاهای شهری جهت تقویت تعاملات اجتماعی (تقویت، حفاظت و توسعه فضاهای باز سبز) ۳- تثبیت بخش کشاورزی و تقویت بخش کشاورزی به منظور اشتغال‌زایی ۴- ایجاد انگیزه با اجرای طرح‌های مشارکت محور	ارتقا امنیت و ایجاد سرزندگی سایت در شب	
WO	SO	
۱- محدود کردن دسترسی ترافیک عبوری در برخی از قسمت‌های بافت ۲- تعریف و اصلاح سلسله مراتب معابر درونی ۳- تقویت محل‌های مخصوص جمع‌آوری و خارج کردن زباله‌ها و ضایعات از داخل محدوده	ایجاد مسیرهای پیاده برای عبور و مرور ساکنان با امکانات لازم. استفاده مناسب از قابلیت‌های طبیعی در حوزه نفوذ	راهبردهای خروجی محیطی
WT	ST	
ساماندهی و بهبود سیستم دفع آبهای سطحی کاهش آلودگی صوتی و آلودگی‌های محیطی		خدماتی-زیست

برتر کالبدی با استفاده از تکنیک QSPM آورده شده
است.

در ادامه با توجه به تکنیک QSPM به ارزیابی عوامل درونی
و بیرونی، سپس به ارزیابی راهبردهای برتر در تمامی
ابعاد پرداخته شد. در ذیل نمونه ارزیابی راهبردهای
- ارزیابی عوامل درونی و بیرونی کالبدی

جدول ۵- ارزیابی عوامل درونی و بیرونی کالبدی

ماتریس ارزیابی	پارامتر	نمره نرمالیزه	ضریب اهمیت	نمره نهایی
S	S1: موقعیت مکانی مناسب از نظر جغرافیای شهری	۰/۰۶۸	۳	۰,۲۰۴
	S2: مالکیت رسمی ساکنین	۰/۰۶۸	۳	۰,۲۰۴
	S3: پایین بودن تعداد طبقات	۰/۰۶۸	۳	۰,۲۰۴
	S4: بافت ارگانیک	۰/۰۶۸	۳	۰,۲۰۴
	S5: وجود تکایا و حسینیه‌ها به عنوان مراکز حیات بخش محله	۰/۰۹	۴	۰,۳۶
	S6: استفاده از مصالح بوم آورد در اکثر نماها	۰/۰۹	۴	۰,۳۶
W	W2: محصوربودن محله توسط خیابان‌ها درجهه شمال، غرب و جنوب و همچنین مزارع در جبهه شرقی	۰/۰۲	۱	۰,۰۲
	W3: فرسودگی و قدمت بالای ۲۵ سال بناها در عمق بافت	۰/۰۴۵	۲	۰,۰۹
	W4: استحکام سازه‌ای ناپایدار و مصالح غیر استاندارد	۰/۰۴۵	۲	۰,۰۹
	W5: ساخت‌وسازهای غیرمجاز شبانه به ویژه در مزارع شرق محله	۰/۰۲	۱	۰,۰۲
	W6: فرسودگی کاربری‌های تجاری	۰/۰۲	۱	۰,۰۲
	W7: بخش اعظم بناهای مستقر در سطح محله، ابنیه مرمتی و قابل نگهداریند	۰/۰۴۵	۲	۰,۰۹
	W8: وجود انواع الحاقات در نما و ایجاد اغتشاشات بصری	۰/۰۴۵	۲	۰,۰۹
	W9: کیفیت نامرغوب مصالح بکار رفته در بسیاری از نما	۰/۰۴۵	۲	۰,۰۹
	W10: عدم وجود آستانه‌های ورودی و خروجی برای محله به علت نامناسب بودن کاربریها	۰/۰۲	۱	۰,۰۲
	W11: پوشش معابر نامناسب و از کیفیت پایینی برخوردار است.	۰/۰۴۵	۲	۰,۰۹
	W12: یکنواختی نماهای ساختمانی و سکنس‌های منظر	۰/۰۲	۱	۰,۰۲
	W13: فرسودگی نماها و عدم هماهنگی نماهای جدید و قدیم	۰/۰۴۵	۲	۰,۰۹
	W14: ناخوانایی ساختار درونی محله (بافت فرسوده)	۰/۰۲	۱	۰,۰۲
	W15: عدم وجود مبلمان شهری مناسب	۰/۰۴۵	۲	۰,۰۹
W16: دسترسی نامناسب کاربری‌های خدماتی (تجاری، آموزشی، درمانی و...)	۰/۰۴۵	۲	۰,۰۹	
جمع		۱	---	۲,۴۶۶
O	O1: امکان سرمایه‌گذاری مالی	۰/۱۲	۳	۰,۳۶
	O2: تراکم پایین که می‌تواند امکان نوسازی و افزایش کیفیت را فراهم آورد.	۰/۱۲	۳	۰,۳۶
	O3: امکان استفاده از فضاهای متروک و نابسامان در جهت توزیع مناسب کاربری‌ها	۰/۱۵	۴	۰,۶
	O4: امکان استفاده از اراضی بایر باقی‌مانده در جهت ایجاد کاربری‌های مورد نیاز	۰/۱۵	۴	۰,۶
	O5: توجه به اقلیم در طراحی و ساخت فضایی مطلوب	۰/۱۲	۳	۰,۳۶
T	T1: عدم وجود ضوابط مخصوص ساماندهی بسیاری نماهای شهری	۰/۰۸	۲	۰,۱۶
	T2: ناپایداری برخی از ساختمانهای موجود در مواجهه با حوادث غیرمترقبه	۰/۰۸	۲	۰,۱۶
	T3: امکان ایجاد کاربری‌های ناسازگار در زمین‌های بایر	۰/۰۸	۲	۰,۱۶
	T4: روند نوسازی بی‌ضابطه در محله	۰/۰۳۸	۱	۰,۰۳۸
	T5: کم‌رنگ شدن معماری گذشته در اثر ساخت و سازهای بی‌ضابطه	۰/۰۳۸	۱	۰,۰۳۸
	T6: کپی برداری از ساخت و سازهای جدید به هويت محله آسیب می‌زند.	۰/۰۳۸	۱	۰,۰۳۸
جمع		۱	---	۲,۸۷۴

مأخذ: نگارندگان

ملاک سنجش نمرات نظرخواهی از مردم، علاوه بر آن مصاحبه با کارشناسان منحصص امر برنامه ریز شهری بافق بوده است و با توجه به این موارد نمرات در جدول زیر آمده است.

باتوجه به نمره‌های نهایی به دست آمده از جداول ارزیابی بعددرونی و بیرونی، این اعداد را بر روی نمودار تجزیه و تحلیل SWOT جای گذاری می‌کنیم و در نهایت استراتژی‌های انطباقی به عنوان راهبردهای برتر انتخاب می‌شود.

-تعیین اولویت راهبردهای کالبدی به روش QSPM: نمره اختصاص داده شده به جذابیت از ۱ تا ۴ است. معیار و

جدول ۶- ارزیابی راهبردها

W04 طراحی میلمان‌های چند منظوره شهری w14 o3		W03 تقویت و بهبود منظر شهری در محدوده (w8 w12 w7 o1 o2)		W02 بهبود وضع راه‌های ارتباطی در محله w9 w10 o3		W01 بازنگری بافت موجود و طراحی مجدد آن جهت ارتقا کیفیت سکونت (w9w13o5)		راهبردها	
جمع نمره جذابیت	نمره جذابیت	جمع نمره جذابیت	نمره جذابیت	جمع نمره جذابیت	نمره جذابیت	جمع نمره جذابیت	نمره جذابیت	ضریب	عوامل
۰	۰	۱,۰۸	۳	۰	۰	۰	۰	۰,۳۶	O1 امکان سرمایه گذاری مالی
۰	۰	۱,۰۸	۳	۰	۰	۰	۰	۰,۳۶	O2 تراکم پایین که می‌تواند امکان نوسازی و افزایش کیفیت را فراهم آورد.
۰,۳۶	۴	۰	۰	۰,۱۸	۳	۰	۰	۰,۶	O3 امکان استفاده از فضاهای مشروک و نابسامان در جهت توزیع مناسب کاربری‌ها
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰,۶	O4 امکان استفاده از اراضی بایر باقی مانده در جهت ایجاد کاربری‌های مورد نیاز
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱,۴۴	۴	۰,۳۶	O5 توجه به اقلیم در طراحی و ساخت فضایی مطلوب
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰,۰۲	W1 محصور بودن محله
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰,۰۹	W2 قدمت بالای ۲۵ سال بناها در عمق بافت
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰,۰۹	W3 استحکام سازه‌ای ناپایدار و مصالح غیر استاندارد
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰,۰۲	W4 ساخت و سازه‌های غیرمجاز شبانه به ویژه در مزارع در سمت شرق محله
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰,۰۲	W5 فرسودگی کاربری‌های تجاری
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰,۰۹	W6 بخش اعظم بناهای مستقر در سطح محله، اینیبه مرمتی و قابل نگهدارند
۰	۰	۰,۱۸	۲	۰	۰	۰	۰	۰,۰۹	W7 وجود انواع الحاقات در نما و اغتشاشات بصری
۰	۰	۰,۱۸	۲	۰	۰	۰	۰	۰,۰۹	W8 کیفیت نامرغوب مصالح بکاررفته در برخی نماها
۰	۰	۰	۰	۰,۰۲	۱	۰,۰۴	۲	۰,۰۲	W9 عدم وجود آستانه‌های ورودی و خروجی برای محله به علت نامناسب بودن کاربریها
۰	۰	۰	۰	۰,۱۸	۲	۰	۰	۰,۰۹	W10 کیفیت پایین پوشش معابر
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰,۰۲	W11 یکنواختی نماها و سکناس‌های منظر
۰	۰	۰,۱۸	۲	۰	۰	۰	۰	۰,۰۹	W12 فرسودگی نماها و عدم هماهنگی نماهای جدید و قدیم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰,۰۴	۲	۰,۰۲	W13 ناخوابی ساختار درونی محله (بافت فرسوده)
۰,۱۸	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰,۰۹	W14 عدم وجود میلمان شهری مناسب
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰,۰۹	W15 دسترسی نامناسب کاربری‌های خدماتی (تجاری، آموزشی، درمانی و...)
۰,۵۴	---	۱,۷۲	---	۰,۳۸	---	۱,۵۲	---	---	

مأخذ: نگارندگان

جدول ۷- راهبردهای برتر برای ارتقای کیفیت زندگی

در محله قلعه شهر بافق

شماره	راهبردهای برتر
۱	تقویت و بهبود منظر شهری در محدوده
۲	بازنگری در بافت موجود و طراحی مجدد آن جهت ارتقا کیفیت سکونت محدوده
۳	ایجاد فضاهای پاتوق و فعالیت‌های جمعی در محله
۴	ارتقا و تقویت بخش کشاورزی به منظور اشتغال زایی
۵	تعریف و اصلاح سلسله مراتب معابر درونی
۶	بهبود وضعیت بهداشت و خارج کردن زباله‌ها و ضایعات از داخل محدوده

مأخذ: نگارندگان

پس ارزیابی ماتریس‌های درونی و بیرونی کالبدی و امتیاز آوردن راهبردهای انطباقی، به ارزیابی راهبردهای انطباقی پرداختیم و دو راهبرد انطباقی تقویت و بهبود منظر شهری در محدوده و بازنگری در بافت موجود و طراحی مجدد آن جهت ارتقا کیفیت سکونت محدوده، حائز بیشترین امتیاز شدند. مجموع راهبردهای برتر در تمامی ابعاد کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، خدماتی و زیست محیطی به شرح زیر هستند.

۴- نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش ارزیابی کیفیت محله‌قلعه واقع در شهر بافق بر اساس شاخص‌های کیفیت‌زندگی و پایداری و کاربردی‌نمودن آن در جهت استفاده مدیران شهری بوده است. مطابق اهداف عملیاتی ابتدا به بررسی شاخص‌ها و ابعاد کیفیت‌زندگی در محلات شهری و نحوه‌سنجش آنها پرداخته شد و سپس با توجه به مشکلات موجود در محدوده مورد نظر و مشاهدات میدانی به انتخاب شاخص‌ها و ابعاد تحقیق پرداخته شد. معیارها و شاخص‌های پژوهش در ابعاد پنجگانه اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، خدماتی و زیست‌محیطی تعریف شدند. در مرحله بعد با توجه به ابعاد و شاخص‌های منتخب وضعیت کیفیت‌زندگی در محله بافق مورد بررسی و سنجش قرار گرفت. با توجه به نتیجه بدست‌آمده کیفیت‌زندگی در محله‌قلعه، با نمره ۴٫۸ که کمتر از حد متوسط (۵) است در سطح پایین‌تر از متوسط ارزیابی شد. همین‌طور مولفه کالبدی در میان دیگر مولفه‌ها با امتیاز ۳٫۸ پایین‌ترین سطح و مولفه اجتماعی با امتیاز ۶٫۶۶، بالاترین سطح را از لحاظ کیفی دارا هستند. بنابراین می‌توان به این نتیجه رسید که مولفه کالبدی با زیرشاخص‌های عمرینا، نوع مصالح‌ساخت، کیفیت‌ابنیه، وضعیت پوشش خیابان‌ها و... بیشترین تاثیر را در کاهش سطح کیفیت‌زندگی در محدوده، دارا هستند. در جهت ارائه راهبردهای مطلوب، به تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست‌آمده از محله‌قلعه با استفاده از مدل SWOT پرداخته شد و راهبردهای تهاجمی (SO)، انطباقی (WO)، اقتضایی (ST) و دفاعی (WT) به دست‌آمد. در ادامه با توجه به تکنیک QSPM به ارزیابی عوامل درونی و بیرونی، سپس به ارزیابی راهبردهای برتر در تمامی ابعاد پرداخته شد که از مجموع راهبردها در

ابعاد مختلف، تقویت و بهبود منظر شهری در محدوده، بازنگری دریافت و طراحی مجدد آن جهت ارتقا کیفیت سکونت، ایجاد فضاهای پاتوق و فعالیت‌های جمعی در محله، ارتقا و تقویت بخش کشاورزی به منظور اشتغال‌زایی، اصلاح سلسله مراتب معابر درونی، بهبود وضعیت بهداشت و خارج کردن زباله‌ها و ضایعات از داخل محدوده؛ به‌عنوان راهبردهای برتر، بیشترین نمره را کسب کردند.

۵- پیشنهادها

راهکارهای زیر را می‌توان بر اساس نتایج تحقیق ارائه نمود:

- اجرای طرح بهسازی و نوسازی ساختمان‌های فرسوده و نامقاوم مطابق با اقلیم و معماری بومی با ارائه تسهیلات بانکی و روش‌های تشویقی در محدوده محله صورت گیرد.

- تمرکززدایی در توزیع خدمات در سطح شهر مبتنی بر تقسیمات فضایی محله در راستای عدم تجمع امکانات و خدمات در قسمتهایی از شهر و جلوگیری از دوقطبی شدن و تضاد طبقاتی در شهر بافق صورت گیرد.

- تقویت و اصلاح سیاست‌های مدیریت شهری در جهت دستیابی به عدالت در توسعه شهر بافق مدنظر مدیران این شهر قرار گیرد.

- تقویت و بهبود خدمات شهری از جمله افزایش تعداد مراکز فرهنگی مانند کتابخانه‌ها و سالن‌های مطالعه، مراکز گزران اوقات فراغت مانند پارک و فضای سبز و غیره در سطح محله‌قلعه در جهت ارتقاء کیفیت‌زندگی در این محله مورد توجه واقع شود.

منابع

- پورمحمدی، محمدرضا، (۱۳۹۲)، برنامه کاربردی اراضی، سمت، تهران، چاپ نهم.
- حکمت نیا، حسن (۱۳۹۰)، کاربرد شناخت الگوی توسعه کالبدی- فضایی شهرهای مناطق خشک، مطالعه موردی شهر بافق، فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال دوم، شماره ششم.
- درونوفسکی، جان (۲۰۳۵)، کیفیت زندگی، اندازه‌گیری و برنامه‌ریزی آن، ترجمه احمد اشرف.
- ربانی، رسول، (۱۳۸۱)، جامعه‌شناسی شهری، دانشگاه اصفهان و سمت.
- رضایی، مجید منصور، مدیری، آتوسا، رفیعیان، مجتبی، (۱۳۹۰)، روشی برای تحلیل تخصیص باهمستانی، روشی برای تحلیل خصیصه‌های باهمستانی در نظام محلات شهری، نمونه موردی محله نازی آباد تهران، نامه معماری و شهرسازی، فصلنامه دانشگاه هنر، شماره ۱۰.
- رضوانی، محمد رضا، منصوریان، حسین (۱۳۸۷)، سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخص‌ها و مدل‌ها و ارائه مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی، فصلنامه روستا و توسعه، سال یازدهم، شماره ۳.
- قالیباف، محمدباقر، مجتبی روستایی، مهدی رمضان زاده لهرسایی و محمد رضا طاهری، (۱۳۹۰)، ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی محله یافت آباد)، فصلنامه جغرافیا، دوره جدید، سال نهم، شماره ۳۱.
- لطفی، صدیقه، صابری، سجاد (۱۳۹۱)، ارزیابی کیفیت زندگی شهری با استفاده از روش تصمیم‌گیری چند معیاره.
- مرادی، اصغرمحمد، اخترکاو، مهدی، (۱۳۸۸)، روش شناسی مدل‌های تحلیل تصمیم‌گیری چند معیاره، فصلنامه آرمانشهر، شماره ۲.
- ملکی، لادن، حبیبی، میترا، (۱۳۹۰)، ارزیابی کیفیت محیط در محله‌های شهری (نمونه موردی: محله چیلدر)، فصلنامه دانشگاه هنر، شماره هفت.
- مهندسین مشاور رای فن، (۱۳۸۹)، طرح تفصیلی شهر بافق، سازمان مسکن و شهرسازی استان یزد، مدیریت شهرسازی و معماری، جلد ۱ و ۲.
- Business Dictionary, (2012), <<http://www.businessdictionary.com/definition/quality-of-life.html>>.
- Cown, R (2005), The dictionary of Urbanism, Streetwise Press, London.
- Davidson, M. & Dolnick, F (2007), A Planners Dictionary, American Planning Association.
- Dunning, H., Williams, A., Abonyi, S., & Crooks, V. (2008), A mixed method approach to quality of life research: A case study approach. Social Indicator Research, 85, 145-158.
- Marans, R. W., & Stimson, R. (2011), Investigating quality of urban life: Theory, methods, and empirical research. Social Indicators Research, 45, 1-29.
- Mansoor Rezaee, Majid & Esmaily, SH. (2010), "Transformation of Public Space Leads to Transformation of Neighborhood Identity", 14th IPHS Conference, ITU Urban Environmental Planning and Research Center.
- Rahman & Mittelhamer & Wandschaneder (2003), Measuring the Quality of Life Across countries: A sensitivity Analysis of well-being indices, wider international conference on inequality, poverty and Human well-being, May 30-31, 2003, Helsinki, Finland.
- Marshall, S. Banister, D. (2007), Land Use and Transport, Elsevier, Amsterdam.
- Serag El Din, H., Shalaby, A., Elsayed Farouh, H., A. Elariane, S, 2012, Principles of urban quality of life for a neighborhood, HBRC Journal, 9, 86-92.